

Muhadram Şairlerin Şiirlerinde Kur'ân'ın Etkisi

The Impression of Koran in the Poems of Poets of Muhadram

Ömer Ünal

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
omerunal1@hotmail.com

Özet

Biz bu makalede, İslam dinini kabul etmiş olan Muhadram şairlerinin inanç, fikir ve kültür alanlarındaki köklü değişimlerini ve buna bağlı olarak çeşitli konulardaki Kur'ân ayetlerinin zaman zaman şiirlerine yansımalarını belirlemeye ve bu arada şairlerin büyük çoğunun ilham kaynağı gördüğü ayetleri nasıl bir yöntemle işlediklerini, özellikle de işlenen konuların kabul görmesi ve revaç bulması için ayetleri kullanmada ne denli özen gösterdiklerini vurgulamaya çalıştık.

Abstract

In this article we tried to designate the radical changes that Muhadram poets realized in the areas of belief and thought and culture, who they have accepted the religion of Islam, and the fact that the reflection of the verses of the Koran in to their poetries in difference subjects at times. we tried to emphasize, with wich method the most of poets considered the verses careful that they took in consider the verses to be accepted and to be popularly the considered subject.

Bilindiği gibi İslâm, Sadrulislâm¹ toplumunun hayat tarzında köklü değişikliklere sebep olmuştur. Araplar inanç, fikir, düşünce, kültür, hatta özel yaşantılarına varıncaya kadar pek çok konuda değişime uğramışlardır. Tabii olarak bu tür başkalaşımdan toplumun hassas ruhlu diye nitelendirdiği şâirler de nasiplerini almışlardır. Daha başlangıcında İslâm'a giren, onunla uzun süre içli dışlı olan bir şâirin şiirinde bu gibi ideallerin ve değerlerin işlendiğini, özellikle uzun süre inandığı prensiplere hizmet etmiş bir kısım şâirlerin şiirlerinde Kur'ân'ın ana amaç ve öğretilerinin daha açık ve net bir şekilde ön plana çıkarıldığını görürüz. Cereyan eden olayları fiilen yaşamış bir şâirin uğradığı saldırılara, inandığı ve yaşadığı değerler doğrultusunda karşılık vermesinden daha tabii ne olabilir.

Muhadram² şâirlerin büyük bir kısmı, inandıkları dini değerleri ve onun söylemlerini işleme konusunda azami gayret göstermişlerdir. Kutsal değerlerin öngördüğü ve tasvip ettiği evrensel prensipler doğrultusunda şiirler inşâd etmişler, câhiliye barbarlığını ve onun çirkinliklerini bırakıp,

şairlerinde İslâm dîninin müsamaha ve hoşgörüsünü yansıtan prensip ve davranış biçimlerini işlemişlerdir. Genellikle çirkin söz ve davranışlardan uzak durmuşlar, geleneksel hicvi yalnızca İslâm ve Müslümanlara yöneltilen saldırı ve ağır ithamlara engel olmak için sınırlı oranda kullanmışlardır. İslâm öncesi geleneksel anlayışın hoş karşıladığı ve tasvip ettiği içki, kumar, fuhuş, erotik tasvirler, ırza saldırı gibi gayri ahlakî konulara, gerek prensip gerekse inançları gereği, şairlerinde yer vermemişlerdir. Buna mukabil câhiliye döneminde var olan ve devam edegelen iffet, şecaat, yiğitlik, kahramanlık gibi iyi duyguları, İslâm'ın üzerinde durduğu cihat, fetih kavramlarını, çağın gerektirdiği evrensel değer ve idealleri şairlerinde terennüm etmişlerdir³.

Kur'an'ın, Sadrulislâm dönemi şairi üzerinde büyük etkisi vardır. Bu dönem şairlerinin şairlerinde, O'nun amaç ve öğretilerini hissettiğimiz gibi, bir kısım ayetlerinin de farklı üsluplarla işlendiğini görmemiz mümkündür. Şâir, ilham kaynağı olarak gördüğü Kur'an ayetlerini ya iktibas ya da işaret yoluyla şairinde işlemiştir. Ayetlerin şairlerde delil olarak sunulmuş tarzı, şâirden şâire farklılık arz etmektedir. Örneğin şâir Abdullah b. Ravâha (ölm. 7/629), şairlerinde ayetleri sıkça işlediği halde ünlü şâir Hassân b. Sâbit'in (ölm. 51/671), daha fazla şair söylemesine rağmen ayetlere fazlaca yer vermediği göze çarpmaktadır. Öte yandan sıradan bir şâir olan Sirmâ b. Kays (ölm. 5/627), şairlerinin çoğunu Kur'an ayetlerinin ihtiva ettiği temel öğretiler doğrultusunda inşâd etmeyi başarmıştır. Bu bağlamda Muhadram şairlerin şairlerinde çeşitli konulara dair ayetlerin nasıl işlendiğini ve delil olarak sunulmuş tarzını gösteren örnekler vermek yerinde olur.

Hz. Peygamber'e karşı amansız mücadele veren dönemin inkarcılarının ileri sürdükleri düşüncelerin dayanaklarından biri, her ne eylemde bulunurlarsa bulunsunlar, kendilerinin Allah tarafından görülmediği ve takip edilmediği inancı idi. Şâir Hassân b. Sâbit, bu gibi saplantılara direkt Kur'an ayetlerinden delil getirmek suretiyle aşağıdaki beyitlerinde gerekli cevabı vermiştir.

وَقُلْتُمْ لَنْ نَرَى، وَاللَّهِ مُبْصِرُكُمْ، وَفِيكُمْ مُحْكَمُ الْآيَاتِ وَالْقِيلِ
مُحَمَّدٌ، وَالْعَزِيزُ اللَّهُ يُخْبِرُهُ بِمَا تُكِنُّ سُرِيرَاتِ الْأَقْوِيلِ

Sizler, "elbette görülmeyeceğiz ve takip edilmeyeceğiz" gibi iddialarda bulundunuz; halbuki Allah, sizi görmektedir, sizin içinizde (O'nun) sapsağlam ayet ve söylemleri mevcuttur.

Muhammed (Allah'ın elçisidir); Aziz olan Allah, kalplerin ne gizleyip ne sakladığını O'na (Muhammed'e) bildirmektedir⁴ (Basît).

Toplumun gerçek değer yargılarına önem veren şâir Hassân b. Sâbit, bu gibi duygulardan mahrum olan bir bireyin, güçlü bir fiziki yapıya sahip olsa da pek önemli olmadığını, aksine böyle bir kişiliğe değer atfedilmemesi gerektiğini Kur'an ayetlerinden delil getirmek suretiyle aşağıdaki beyitlerinde ortaya koymaktadır.

لَا بَأْسَ بِالْقَوْمِ مِنْ طَوْلٍ وَمِنْ عِظْمٍ جِسْمُ الْيَغَالِ وَأَخْلَامُ الْعَصَافِيرِ
كَأَنَّكُمْ خُشْبٌ جُوفٌ مَسَافِلُهُ مُتَّقِبٌ فِيهِ أَرْوَاحُ الْأَعَاصِيرِ

-Katırların cüsseli oluşu, serçelerin bolca düş görmesi (ihtilam olması) onlara, (fazla bir değer kazandırmadığı gibi) kavmin de boylu postlu ve endamlı oluşu, kendilerine her hangi bir üstünlük sağlamaz.

-Sanki sizler, kökü kopmuş, oyuklarında fırtınaların kol gezdiği tamtakır birer kütüksünüz⁵ (Basît).

Yine şâir Hassân b. Sâbit, elinde çürümüş bir kemikle Peygamber'e gelen ve öldükten sonra tekrar dirilme konusunda onunla alay etmek isteyen Ubey b. Halef'e Kur'an ayetlerinin ışığında aşağıdaki beyitleriyle gerekli cevabı vermiştir:

أَجِئْتَ مُحَمَّدًا عَظْمًا رَمِيمًا لِكُذِّبَتِهِ وَأَنْتَ بِهِ جَهْلُولٌ
وَتَبَّ ابْنِ أَرَبِيْعَةَ إِذْ أَطَاعَا أَبَا جَهْلٍ لِأَمْهَمَا الْهَيْهُولُ

-Sen Muhammed'i tekzip etmek üzere ona çürümüş bir kemik mi getirdin? Halbuki sen bu konuda çok cahilsin.

-Rabi'a'nın her iki oğlu, Ebû Cehil'e uydukları için helak oldular; onların anası başlarına ağlasın⁶ (Vâfir).

Şâir Abdullah b. Ravâha, (ölm. 7/629) İslâm ve Hz. Peygamber'i savunmak için müşriklerin öne sürdükleri düşünce ve iddialara gerekli cevabı verirken çağdaşı Hassân b. Sâbit gibi sert tavır koyma yerine, daha çok Kur'an'ın ikna ve irşat üslubunu benimsemiştir. Hasımlarına Kur'an ayetleriyle cevap vermeyi kendisine prensip edinmiş olan şâir, ayetleri işlemede o kadar beceri ve maharete sahipti ki Kur'an'a aşina olmayan biri, şairlerini dinlediğinde ondan ayetler okuyormuş hissine kapılırdı⁷. Nitekim aşağıdaki beyitleri bunun en tipik örneğidir:

شَهِدْتُ بِأَنْ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَأَنَّ النَّارَ مَثْوَى الْكَافِرِينَ
وَأَنَّ الْعَرْشَ فَوْقَ الْمَاءِ طَافٍ وَفَوْقَ الْعَرْشِ رَبُّ الْعَالَمِينَ
وَتَحْمِيلُهُ مَلَانِكَةَ كِرَامٍ مَلَانِكَةُ الْإِلَهِ مُقَرَّبِينَ

-Allah'ın vaadinin hak, kafirlerin varacağı yerin cehennem olduğuna,

-arşın su üstünde yüzdüğüne ve o, arşın üzerinde de alemlerin Rabbinin var olduğuna,

-Onu (arşı), Allah'ın seçkin ve kendisine yakın meleklerini taşıdığına şahadet ederim⁸ (Vâfir).

Savaş tasviriyile ünlü şâir K'ab b. Mâlik (ölm. 50/670), gerek savaş konularında gerekse diğer hususlarda inşâd ettiği şiirlerinde Kur'an ayetlerini sıkça işleme yeteneğine sahipti. Şâir, Allah'ın Bedir savaşında Hz. Peygamber ve onun ordusuna bir grup melâike ile yardımda bulunduğuunu bildiren ayetini tasvir ettiği şiirinin bir bölümü, aşağıdaki gibidir.

وَيَوْمَ بَدْرَ لَقِينَاكُمْ لَنَامِدُّ فِيهِ مَعَ النَّصْرِ مِيكَالَ وَجِيرِيلَ
إِن تَقْتُلُونَا فِدِينُ الْحَقِّ فِطْرَتَنَا وَ الْقَتْلُ فِي الْحَقِّ عِنْدَ اللَّهِ تَقْضِيلُ

-Biz, Bedir günü aralarında Cebrâil ve Mikâil'in de bulunduğu bir grup melâikeyle, sizin imdadınıza yetişmiştik.

-Şayet bizi öldürürseniz (biliniz ki) Allah'ın dini bizim fitratımızdır. Hak yolunda savaşmak, (bizim için) Allah katında kabul gören bir davranıştır⁹ (Basît).

Şâir K'ab b. Mâlik'in, toplumun duyarlı olduğu konuları işleme tarzı, genellikle Kur'an'ın inkarcılara karşı vermiş olduğu mücadele yöntemiyle benzerlik arz etmektedir. Nitekim O, hasımlarına karşı kırıcı, sert ve haşin davranma yerine, ilahi mesajın metodunu benimsemiştir. Aşağıda şâire ait sunacağımız beyitler, Kur'an ayetlerinin ikna tarzını gösteren tipik bir örnektir.

عَجِبْتِ لِأَمْرِ اللَّهِ وَاللَّهُ قَادِرٌ عَلَى مَا أَرَادَ لَيْسَ اللَّهُ قَاهِرٌ
فَأَسْأُوا وَقُودَ النَّارِ فِي مُسْتَقَرِّهَا وَ كَلُّ كُفُورٍ فِي جَهَنَّمَ صَائِرٌ

-Allah'ın buyruğuna hayranım; O, dilediği (her şeyi yapma) gücüne sahiptir. Bu istemine, engel olan ve ona galip gelen (hiçbir güç de) yoktur.

-Onlar, kendilerini cehennem tam ortasında ateşin yakıtı olarak bulacaklardır. Her bir aşırı inkarcı, cehenneme sürüklenecektir¹⁰ (Tavîl).

Sıradan bir şâir olan Nu'mân b. Beşîr (ölm. 64/684), diğer şâirler gibi, Kur'an ayetlerini şiirlerinde sıkça ve ustalıkla kullananlardandır.

İnsanoğlunun dünya hayatında iyi ve kötü nesi varsa zerre miktarı dahi olsa, kıyamet günü önüne konulacağını tasvir eden şiirinin bazı beyitlerinde, inkarcıların başlarına gelecek felaketleri, ayetlerle vurgulamak istemiştir. Bu tür şiirlerinden bazı beyitler aşağıdaki gibidir:

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ اخْذُوا شَرَّ يَوْمٍ قَمَطِرِيرٌ عَذَابُهُ مَثْنُ هُودُ
فَطَعَامُ الْعُورِ فِيهِ ضَرِيحٌ وَ شَرَابٌ مِنَ الْحَمِيمِ صَدِيدٌ

-Allah'tan sakının! Azabı kanıtlanmış o acı günün şerrinden sakının.

-O günde azgınların yiyeceği, sadece dikenli ot; içecekleri ise kaynar irden ibarettir¹¹ (Hafif).

Muhadram şâirlerden Huseyn b. el-Humâm (ölm. 11/612), bazı beyitlerini aşağıya almış olduğumuz şiirinde, Kur'an ayetlerine sıkça atıfta bulunarak kıyamet gününü tasvir etmiş, böylece bu konudaki maharetini ortaya koymuştur:

أَعُوذُ بِرَبِّي مِنَ الْمُخْرِيَاتِ يَوْمَ تَرَى النَّعْسُ أَعْمَالَهَا
وَ خَفَّ الْمَوَازِينُ بِالْكَافِرِينَ وَ زَلْزَلَتِ الْأَرْضُ زَلْزَالَهَا

-Nefsin kendisinin neler yaptığını gördüğü, inanmayanların tartılarının hafif geldiği ve yerin şiddetle sarsıldığı günde beni utandıracak şeylerden Rabbime sığınırım¹² (Mütekârib).

Sadrulislâm dönemi şiirinde, târihî olayların Kur'an ayetleriyle tescil edilmesi, bir kısım şâirler tarafından bir gelenek haline getirilmiştir. Nitekim bu şâirlerden biri olan 'Abdullah b. Cahş (ölm. 3/625), aşağıdaki beyitlerinde, Haram aylarda savaşı yasaklayan ayetlerin Müslümanlar tarafından ihlâl edildiğini sürekli dillerinden düşürmeyen müşriklerin iddialarını reddetmektedir:

تَعْتُونَ قِتْلًا فِي الْحَرَامِ عَظِيمَةً وَ أَعْظَمَ مِنْهُ لَوْ رَى الرَّثِدُ رَأْسِي
صُدُّوْكُمْ عَمَّا يَقُولُ مُحَمَّدٌ وَ كَفَّرِيَهُ وَ اللَّهُ رَأَى وَ شَاهِدُ
وَ أَخْرَجَكُمْ مِنْ مَسْجِدِ اللَّهِ أَهْلُهُ لِنَلَا يُرَى فِي التَّيْتِ سَاجِدُ

Savaşmanın haram olduğu ayda öldürmeyi büyük günah sayıyorsunuz. Halbuki ondan daha büyüğü, şayet (içinizde) doğruyu gören akli başında biri varsa Allah görüp şahit olduğu halde, sizin Muhammed'in açıkladığı veya tebliğ ettiği değerlere engel olmanız ve onu inkara ve

*mescidde (Kâbede) secde eden biri görülmesin diye, ibadet edenleri Allahın mabedinden çıkarmanızdır*¹³(Tavil).

Târihî olaylar hakkında inen ayetleri şiirinde işleyenlerden biri de halife *Ebû Bekir* (ölm.13/634) olmuştur. Hicret esnasında Hz. Peygamber'le birlikte kaldıkları mağarada iken nazil olan ayet, onların içinde buldukları ruhi durumlarını tasvir etmesi bakımından önemlidir. Halifeye ait olduğu rivayet edilen aşağıdaki dizeler, o anı tasvir bakımından târihî kıymeti haizdir.

قال النبي ولم يزل يُوقرني ونحن في سُدُقَةٍ من ظلمة العار
لا تخش شيئاً فإن الله تاليتنا وقد توكلنا منه باظهار
والله مهلكهم طراً بما كسبوا وجاعل المنتهى منهم إلى النار

-Peygamber, kalmakta olduğumuz alaca karanlık mağarada iken beni sürekli teselli ediyor ve şöyle diyordu:

-Sakin hiçbir şeyden korkma! Allah üçüncümüzdür. Biz ona açıkça tevekkül etmişizdir.

-Allah, kafirlerin tümünü kazandıklarından ötürü helak edecektir; onların varacakları yer de cehennemdir¹⁴(Basit).

Meşhur şâir *Lebid b. Rebî'a el-'Amirî* (ölm. 50/661), insanoğlunun yaşamı boyunca elde ettiği müktesebatın karşılığını nasıl alacağını anlatan ayetlerin anlamını, İslam'a girdikten sonra söylediği öne sürülen aşağıdaki tek bir beyitte ifade etmiştir.

وكل أمرئ يوماً سيعلم سعياًه إذا كثفت عند الإله المحاصد

-Her fert, Allah katında amellerin tümünün ortaya konulduğu günde, emeğinin karşılığını görecektir¹⁵(Tavil).

Ünlü şâir *Kays b. 'Abdullah el-Ca'dî*'nin (ölm. 51/670) İslâm'a girdikten sonra söylemiş olduğu şiirlerinin büyük bir kısmında, Kur'an ayetlerinin sıkça ve özenle işlendiğini görmekteyiz. *en-Nâbiğâ* unvanıyla ünlü olan bu şâir, çoğunluğu vaaz içerikli olan şiirler inşâ etmiştir. Bir çok şiirinin ana teması Allah'ın varlığı, birliği, insanın yaratılışı, ölümü, dirilişi, ölüm ötesi cereyan edecek olaylar ve benzeri konuları içermektedir. Aşağıda sunacağımız şiiri bunun en tipik örneğidir.

الحمد لله لا شريك له من لم يقلها فتنفسه ظمما
المولج الليل في النهار وفي الليل ل نهارة يفرج الظمما
الخافض الرفيع السماء على الأ رض ولم يبين تحتها دعاما
الخالق البارئ المصور في الأ رحام ماء حتى يصير ذمما
من تطقت قدرها مقدرها يخلق منها الأ بشرار و السما

-Eşi ve benzeri olmayan Allah'a hamd olsun. Kim bunu söylemezse, bizzat kendisine haksızlık etmiş olur.

-Geceyi gündüze gündüzü geceye çeviren, karanlıkları aydınlığa dönüştüren hep O'dur.

-Dünya üzerinde semayı yükseltip alçaltan, altına direk inşa etmeksizin (tutan hep) O'dur.

-Rahimlerde (spermli) tasarlayıp yaratan sonra da döllenmiş hücre haline dönüştüren, hep O'dur.

- Spermin (genlerini) tayın edip, ondan insan ve canlı yaratan hep O'dur¹⁶ (Münserfih).

Hattâ hiciv şâiri olarak bilinen *el-Hutay'a* (ölm. 45/665) bile, şiirlerinden Kur'an ayetlerinden zaman zaman etkilendiği izlenimini vermiştir. Aşağıdaki beyitleri bunun tipik bir örneğidir:

ولست أرى السعادة جمع مال ولكن التقوى هو السعيد
وتقوى الله خير الزاد ذخراً وعند الله للأتقى مزيد

-Ben, mutluluğu mal biriktirmekte görmemekteyim. Tersine, takvâ sahibi kimse mutlunun ta kendisidir.

-Allah korkusu, en hayırlı azıktır; Allah katında, kendisinden gereğince sakınanlar için, daha da fazlası vardır¹⁷ (Vâfir).

Burada sunmaya çalıştığımız bilgi ve konu ile ilgili örneklerin ışığında söyleyebiliriz ki Kur'an, pek çok şâirin şiirine ilham kaynağı olduğu gibi işlenen konuların teyit edilmesine ve revaç bulmasına vesile olmuştur.

Notlar

¹Hz Peygamber'in hayatta olduğu, özellikle peygamberlik görevini ifâ ettiği dönem ile ebedi hayata göç edişini müteakip dört halife dönemini kapsayan süreye(1-41/622-661) verilen isimdir.

- ²Hayatının bir kısmını İslâm öncesi, diğer kısmını da İslâm sonrası geçirmiş olan şâirlere denir.
- ³Şevkî Dayf, **el-'Asru'l-İslâmî**, Kahire 1963, s. 68-76; Muhammed 'Osmân 'Alî, **fi-Edebi'l-İslâm**, Beyrut 1968, s. 128-143; Nâyif Ma'rûf, **el-Edebu'l-İslâmî Fî 'Ahdî'n-Nubuvve ve Hilâfeti'r-Râşidîn**, Beyrut 1990, s. 276-278.
- ⁴Hassân b.Sâbit, **Divân**, Beyrut ts., s. 185; Nâyif Ma'rûf, **a.g.e.**, s. 276. Şâir, birinci beyitte Enâm Süresinin "Gözler Onu göremez, halbuki O, gözleri görür." anlamındaki 103. ayetine, ikinci beyitte ise Kasas Süresinin "Rabbim, onların sinelerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir." anlamındaki 69. ayetine atıfta bulunmuştur.
- ⁵Hassân Sâbit, **a.g.e.**, s. 122; Nâyif Ma'rûf, **a.g.e.**, 277. Şâir bu beyitlerde, hak ve hakikatten uzak oldukları halde fesahatteki becerilerine ve fiziki yapılarına güvenen münafıkların asil karakterlerini tescil eden Munâfikûn Süresinin "Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider, konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar, sanki duvara dayanmış birer kütükler gibidir." anlamındaki 4. ayetine işaret etmiştir.
- ⁶Hassân b. Sâbit, **a.g.e.**, s. 200. Şâir bu beyitlerde Yâsîn Süresinin, "Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve şu çürümüş kemikleri kim diriltecek? Diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir." anlamındaki 78 ve 79. ayetlerine telmihte bulunmuştur.
- ⁷Cemil Sultân, **'Abdullah b. Ravâha**, Dimaşk 1987, s. 73-75
- ⁸İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbu'd-Dîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî, **el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe**, I- IV, Beyrut 1981, II, 396; Nâyif Ma'rûf, **a.g.e.**, 278. Şâir, 1 beyitte Muhammed Süresinin "İnkâr edenler ise dünyadan yararlanırlar, hayvanların yediği gibi yerler. Onların yeri ateştir." anlamındaki 12. ayetine, 2 beyitte Hud Süresinin " O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arşı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır." anlamındaki 7. ayetine, 3 beyitte ise Hakka Süresinin "Melekler onun (göğün) etrafındadır.0 gün Rabbinin Arşını, bunların da üstünde sekiz melek yüklenir." anlamındaki 17. ayetine işaret etmiştir.
- ⁹Sâmî Mekki el-'Anî, **Divân İbn Mâlik**, Bağdâd ts., s. 255; Nâyif Ma'rûf, **a.g.e.**, 279. Şâir, birinci beyitte Enfâl Süresinin "Hatırlayın ki siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, peş peşe gelen melâike gurubuyla size yardım edeceğim, diyerek duanızı kabul buyurdu." anlamındaki 9. ayetine telmihte bulunmuştur.
- ¹⁰Sâmî Mekki el-'Anî, **K'ab b. Mâlik**, Dimaşk 1990, s. 129-130. Şâir birinci beyitte Ra'd Süresinin "Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevirme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur." anlamındaki 11. ayetine , ikinci beyitte ise Mülk Süresinin "Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. O, ne kötü dönüşür." anlamındaki 6. ayetine işaret etmiştir.
- ¹¹Nâyif Ma'rûf, **a.g.e.**, s. 203-204. Şâir bu beyitlerle Vakiâ Süresinin "İnsanın içine işleyen bir sıcaklık ve kaynar su içinde serinliği ve hoşluğu asla olmayan kara bir dumanın gölgesinde bulunurlar." anlamındaki 42-44. ayetlerine işaret etmiştir).
- ¹²İbn Hacer, **a.g.e.**, 1, 336. Şâir, bu beyitlerle Zilzâl Süresi'nin "İşte o gün, yer Rabbinin ona vahyetmesiyle kendi haberlerini anlatır. O gün insanlar işlerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük dönerler. Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür." anlamındaki 4-8. ayetlerine işaret etmiştir).
- ¹³Nâyif Ma'rûf, **a.g.e.**, s. 234-235. .Bu beyitlerde Bakara Süresi'nin " Sana haram ayından, onda savaştan soruyorlar. De ki: onda savaş, büyük günahdır. Fakat insanları Allah yolundan alıkoymak, Allah'a ve Mescid-i Haram'a karşı nankörlük etmek, halkını ondan sürüp çıkarmak, Allah nezdinde daha büyük bir günahdır. Fitne çıkarmak ise öldürmekten daha büyük günahdır." anlamındaki 217. ayetine işaret edilmiştir.

- ¹⁴Divânu Ebî Bekr es-Siddîk, nşr. Râcî el-Esmer, Beyrut, 1997, s.53*54; es-Suheyli 'Abdurrahmân, **er-Ravdu'l-Unuf**, nşr. 'Abdurrahmân el-Vekîl, I-VII, IV, 218-219; Şâir, bu beyitlerde Tevbe Süresinin " Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmeseniz (önemli değil); ona Allah yardım etmiştir. İnkarcılar onu, iki kişiden biri olarak çıkarmışlardı. Hani onlar mağarada iken Peygamber arkadaşına üzülme, Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona emniyet ve sükuneti indirdi." anlamındaki 40. ayetine işaret etmiştir.
- ¹⁵İbnü'l-Esir, Alî b. Muhammed, **Usdu'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe**, I-VI, ts., Mısır, III, 324-325. Şâir bu beytinde, Naziât Süresinin " Her şeyi alt üst eden o büyük felaket gelip çattığı vakit, insanın yapıp ettiklerini hatırlayacağı gün ve görene cehennem açık bir şekilde gösterileceği zaman." anlamındaki 34 ve 35. ayetleri ve benzerlerini, şiirine mezc etmiştir.
- ¹⁶İbn Kuyteybe 'Abdullâh b. Muslim, **eş-Şi'r ve-Şu'arâ'**, I-II, nşr.; Ahmed Muhammed Şâkir, Mısır, 1969, I, 294. Şâir burada Nûr Süresinin "And olsun ki biz insanı süzme çamurdan yarattık. Sonra onu nutfeye halinde sapasağlam bir yere yerleştirdik. Daha sonra nutfeyi kan pıtısına dönüştürdük, bir çiğnemlik etten kemikler yarattık, kemiklere de et giydirdik. Bilahare onu başka yaratık yaptık. Yaratıkların en güzeli olan Allah ne alicenaptır." anlamındaki 12-14. ayetlerine işaret etmiştir.
- ¹⁷Ebu'l-Ferec el-İsfahânî , 'Alî b. el-Huseyn, **el-Eğânî**, I-XXV, Beyrut ts., II, 175. Şâir bu beyitlerinde Bakara Süresinin " Hac, bilinen aylardır. O aylarda hac görevini yerine getiren kişi hacca kadına yaklaşmak, sövüşmek, dövüşmek yoktur. Ne iyilik yaparsanız Allah onu bilir. Kendinize azık edinin, şüphe yok ki ağızın en hayırlısı Allak korkusudur. Ey akıl sahipleri! Benden sakının." anlamındaki 197. ayetine atıfta bulunmuştur.